

Prof. dr hab. Teresa Sasińska-Klas
Instytut Dziennikarstwa, Mediów i Komunikacji Społecznej
Uniwersytet Jagielloński
30-348 K r a k ó w
ul. Prof. S. Łojasiewicza 4
e-mail: uhsasins@cyfronet.krakow.pl

Kraków, 10 czerwca 2018r.

Recenzja rozprawy doktorskiej *mgr Tsega MELAKU*

na temat

*„ The Contribution of Radio Broadcast in the Absorption Process of Illiterate
Ethiopians Jews in Israel”*

napisanej pod kierunkiem naukowym Prof. UAM dr hab. Marka Żyromskiego na
Wydziale Nauk Politycznych i Dziennikarstwa Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w
Poznaniu o obj. 187 ss.

Przedłożona do oceny rozprawa doktorska napisana przez mgr Tsega Melaku mieści się w obszarze naukowych zainteresowań Nauk Społecznych, w dyscyplinie: Nauki o Polityce. Rozprawa dotyczy aktualnego tematu związanego z rolą mediów, przede wszystkim radia w procesie funkcjonowania współczesnego społeczeństwa w Etiopii. Autorka za przedmiot analizy wybrała rynek radiowy w Etiopii i podjęła się analizy jego specyfiki w kontekście przeobrażeń zachodzących na rynku mediów audiowizualnych (głównie w segmencie: radia, zwłaszcza na poziomie lokalnym) oraz pogłębiającego się procesu rozwoju społeczeństwa etiopskiego. Etiopia wyróżnia się, na tle społeczeństw północnoafrykańskich, odmiennością, a także niskim stopniem zaawansowania procesu demokratyzacji i słabo rozwiniętym poczuciem podmiotowości społeczeństwa obywatelskiego.

Autorka w podjętych rozważaniach skupia się na analizie odbioru treści przekazywanych przez radio lokalne dedykowanego do mniejszości narodowej żyjącej w Etiopii tj. osób pochodzenia żydowskiego. Z tego względu już na wstępie należy zaznaczyć, że przedmiot recenzowanej rozprawy doktorskiej został wysoce trafnie wybrany przez autorkę pracy. Podjęła ona ważny i interesujący temat dotyczący roli mediów w procesie

tworzenia się świadomości społecznej oraz poczucia identyfikacji politycznej ludności żydowskiej

Tematyka rozprawy jest aktualna, ponadto przybliży polskiemu odbiorcy niedostępną - jak dotąd - wiedzę na temat tego, jakie zmiany aktualnie zachodzą na niezbyt technologicznie zaawansowanym rynku medialnym Etiopii, biorąc pod uwagę wpływ społeczności etnicznych na dokonujące się procesy mediamorfozy w ujęciu zaproponowanym pod koniec lat dziewięćdziesiątych XX w. przez Rogera Fiedlera¹.

Tytuł dysertacji - w opinii recenzenta - odpowiada zawartości treściowej recenzowanego tekstu. Praca składa się z dwóch części: w pierwszej części doktorantka omawia sytuację społeczności żydowskiej zamieszkałej na terytorium Etiopii w perspektywie historycznej.

Praca składa się z wstępu, słowniczka podstawowych terminów używanych w pracy, czterech rozdziałów, zakończenia i wniosków z badań, bibliografii oraz załącznika zawierającego kwestionariusz do badania słuchaczy radia amaryjskiego nadawanego z Izraela do Żydów etiopskich.

Autorka w I części pracy charakteryzuje społeczno-kulturowe podłoże określające status Żydów zamieszkujących tereny należące do państwa Izrael oraz tych żyjących w diasporze, m.in. od ponad 2500 lat w obrębie granic Etiopii. Omawia podłoże religijne ludności zamieszkującej dawne tereny Azji Mniejszej oraz obszary północnej Afryki, czyli tereny Bliskiego Wschodu kreujące poczucie identyfikacji etnicznej, a następnie narodowej wśród ludności zamieszkującej te tereny oraz syntetycznie szkicuje trzy etapy procesu tworzenia się państwowości i integracji narodowej Żydów w latach 1920-1948 (czyli w okresie poprzedzającym powstanie współczesnego państwa izraelskiego), następnie od momentu powstania państwa Izrael w 1948r. do 1973r. i począwszy od 1973r. do chwili obecnej (czyli od momentu objęcia przez sefardyjskiego Rabbiego Ovadia Yosefa funkcji głównego rabbiego stojącego na czele ruchu Beta Israel i jego działalności prowadzącej do pełnego rozpoznania praw Żydów zamieszkujących tereny współczesnej Etiopii do ich powrotu jako pełnoprawnych członków społeczności państwa Izrael). Autorka następnie opisuje warunki życia, zwyczaje, obyczaje, edukację, warunki zdrowotne Żydów zamieszkujących na terytorium Etiopii, ich habitat upodobiający życie mniejszości

¹ Fiedler, R., *Mediamorphosis: Understanding New Media*, Thousand Oaks: Pine Forge Press, 1977.

żydowskiej do tego, jakie prowadzą rdzenni Etiopczycy oraz występujący wobec nich ze strony ludności miejscowej antysemityzm.

Ze względu na długotrwałą obecność mniejszości żydowskiej na terytorium państwa etiopskiego różne drogi prowadziły ich przodków do podejmowania prób powrotu do swojego kraju i wspólnoty narodowej, czyli Izraela. Podejmowane próby powrotu do ojczyzny określano jako Aliyah, czyli imigracja do Izraela.

Wojna, która rozpoczęła się na terytorium Etiopii 12 września 1974r. wymierzona była przeciwko rządzącemu cesarzowi Haile Selassie, niemniej jednak przyczyniła się do wzrostu antysemityzmu na terenie państwa etiopskiego, nie poprawiając w jakikolwiek sposób statusu mniejszości żydowskiej zamieszkującej tereny tego państwa, natomiast wzmocniła falę ucieczek tej grupy mniejszościowej do państwa Izrael dokonywanej różnymi możliwymi kanałami tranzytowymi, najczęściej poprzez Sudan, a następnie Kenię. Brak zdecydowanej reakcji, jak i pomocy ze strony władz państwa Izrael na falę uchodźstwa z Etiopii do Izraela powodował, że proces powrotu do swojego państwa był długotrwały, trudny do przetrwania przez uchodźców Żydów etiopskich oraz nacechowany odrzuceniem tej fali migracyjnej przez ludność żydowską zamieszkującą w Izraelu.

Wymuszona migracja Żydów etiopskich do ojczyzny nie spotkała się z pozytywnym odzewem społeczności międzynarodowej nie zainteresowanej zbytnio zaistniałą w tym regionie sytuacją oraz jej uwarunkowaniami. Dopiero od 1977 r. (czyli od momentu objęcia władzy przez Menachema Begina) można mówić o postępującej instytucjonalizacji działań podejmowanych przez władze państwa Izrael zmierzające do przyjęcia fali uchodźców żydowskich z Etiopii w ramy państwa żydowskiego. W okresie tym zostały podjęte zorganizowane działania przesiedleńcze Beta Israel w latach 1982-1984 w ramach operacji „Operation Moses”, a następnie w 1991r. w ramach kolejnej operacji „Operation Solomon”.

Oprócz tych głównych operacji przesiedleńczych podejmowane były przez rząd Izraela na mniejszą skalę działania pozwalające na przesiedlanie się mniejszości żydowskiej z Etiopii na terytorium Izraela. Pomocny w tych działaniach okazał się rząd Stanów Zjednoczonych, który na początku lat dziewięćdziesiątych zaangażował się w zakończenie wojny cywilnej prowadzonej na terenie Etiopii i wsparcie dla działań uchodźczych Żydów migrujących z Etiopii do Izraela oraz mniejszość żydowska zamieszkała na terytorium USA zabiegająca o wsparcie władz politycznych państwa w działania na rzecz rozwiązania kryzysu uchodźczego ludności pochodzenia żydowskiego.

Z biegiem lat coraz wyraźniej zaczęło narastać wśród ludności żydowskiej w Izraelu zrozumienie i wsparcie dla fali powrotów czarnoskórej ludności żydowskiej zamieszkałej w Etiopii i pragnącej powrotu do własnego państwa, czyli do Izraela, co stało się zauważalnym faktem dopiero po fali dwóch wielkich operacji przesiedleńczych, czyli od początku lat 70tych XX w. Proces ten trwa do chwili obecnej.

Pewną wadą rozważań jest nadmierna szerokość i ogólnikowość rozważań zawarta w części pierwszej pracy w oparciu o dość skromnie wykorzystaną literaturę przedmiotu, a szczupłość analiz typowo politologicznych.

Recenzent pominię szczegółowe omówienie zawartości treściowej poszczególnych rozdziałów I części rozprawy, natomiast uwaga zostanie zwrócona głównie na część drugą pracy, czyli empiryczną analizę roli mediów w procesie migracyjnym, a w tym obrębie na kwestie natury metodologicznej recenzowanej dysertacji, tj. na założenia metodologiczne pracy oraz warsztat badawczy przyjęty przez autorkę w podjętej analizie. To staje się od niedawna w ocenie prac na stopień naukowy priorytetem.

Tematem części drugiej rozprawy jest empiryczna analiza stanu funkcjonowania mediów w Izraelu prowadzona w kontekście procesu migracyjnego żydów etiopskich do swojej ojczyzny. Uwagę zwraca stosunkowo skromna objętość tej części pracy w porównaniu do części pierwszej, czyli historyczno-politologicznej analizy. Ta część pracy liczy łącznie tylko 25 stron, co należy uznać za zbyt skromną objętość empirycznej analizy tematu. Autorka rozprawy omawia proces tworzenia się mediów w Izraelu począwszy od powstania państwa w 1948r. aż do chwili obecnej, tj. prasy, radia, telewizji oraz nowych mediów.

Niemniej jednak krytycznie oceniam niewystarczające sięgnięcie przez doktorantkę do dostępnej literatury przedmiotu, w pogłębiony sposób dokumentującej rozwój rynku audiowizualnego w Izraelu w ciągu ostatnich siedemdziesięciu lat. Medialny rynek Izraela jest wysoce rozwinięty, wielokulturowy, co tylko sygnalizuje autorka rozprawy, ale nie pogłębia wystarczająco tego tematu. To ważny wątek, potrzebny w analizie dotyczącej roli mediów w kształtowaniu się świadomości społeczno-politycznej obywateli do których media są skierowane, w tym przypadku - do mniejszości żydowskiej żyjącej poza granicami swojej ojczyzny. Następnie autorka rozprawy przechodzi do analizy pozycji radia w społeczności żydowskiej i zatrzymuje uwagę analityczną na charakterystyce radia nadającego programy w języku amaryjskim. Radio w języku amaryjskim powstało w 1984r. w Izraelu, bezpośrednio po operacji Moses i w szybkim czasie rozbudowało swoją ofertę programową.

Celem działalności radia było podtrzymywanie więzi z ludnością żydowską zamieszkującą na terenie Etiopii w jej dążeniu do powrotu do ojczyzny oraz konsolidacji społecznej.

Autorka dysertacji - co istotne dla tematu podjętej rozprawy - związana była ze stacją radiową, która jest przedmiotem analizy, jako dziennikarka przez blisko 25 lat. Radiostacja nadawała od początku jej istnienia programy w języku amaryjskim (oficjalnym języku Etiopii).

Ostatnia część pracy dotyczy prezentacji wyników badań empirycznych (kwestionariusz ankiety do badań zawarty jest w aneksie pracy) skoncentrowanych na ukazaniu roli radia nadającego w języku amaryjskim w procesie, jak to określa doktorantka, absorpcji imigrujących Żydów etiopskich w ramach państwa Izrael. Autorka przeprowadziła 125 ankiet wśród osób, które wyemigrowały z Etiopii do Izraela i dokonała następujących ustaleń. Badana grupa obejmowała osoby głównie w przedziale wiekowym 25- 59 lat, przeważnie pozostające w związku małżeńskim (tylko mniej niż 10% stanowiły osoby samotne), które przeniosły się z Etiopii głównie do północnej części Izraela oraz Jerozolimy, w najmniejszym stopniu decydując się na osiedlenie w południowej części kraju. Przeważającą grupę spośród migrujących do Izraela Żydów etiopskich stanowili mężczyźni (ponad 70% badanych). Także ponad 70% badanych nie znało w mowie i piśmie języka amaryjskiego przed przybyciem do Izraela, w którym nadawane są programy radiowe, co oznacza, że radio było także kanałem nabywania umiejętności komunikacyjnych przez migrujących Żydów etiopskich, czyli pełniło istotną funkcję edukacyjną. Badana zbiorowość to stali słuchacze radia izraelskiego nadającego programy w języku amaryjskim, którzy pozostają w trwałym kontakcie odbiorczym ze stacją radiową i traktują ją jako istotne źródło informacji o kraju i świecie. Słuchają na ogół wszystkich programów, jakie nadawane są przez tę stację radiową i podkreślają, że programy radiowe nadawane przez stację są ważnym kanałem integracji ze społeczeństwem Izraela i absorpcji do jego kultury i wartości. Badani postulują, że powinna powiększyć się oferta programowa radia nadawanego w języku amaryjskim oraz zwiększyć ilość godzin nadawania programów. Szczególnie podkreślają niemal wszyscy badani, że programy radiowe są znaczące, wysoce przydatne i edukujące w procesie integracji ludności migrującej do Izraela zwłaszcza wśród ludności niepiśmiennej. Pełnią rolę „kaganka oświaty”, co wydaje się być wysoce wartościowym ustaleniem badawczym.

Reasumując należy stwierdzić, że autorka podjęła empirycznie trudny w warstwie koncepcyjnej i badawczo interesujący poznawczo problem, czyli próbę rozpoznania i

określenia roli mediów audiowizualnych w procesie budzenia się świadomości politycznej, edukacji obywatelskiej i - w konsekwencji - podejmowania działań na rzecz powrotu do ojczyzny.

Analiza statystyczna została wykonana poprawnie, choć nie w pełni wykorzystana w warstwie analitycznej. Pożądane byłoby bardziej pogłębione uzupełnienie jej o jakościową (niekiedy nazywaną etnograficzną) analizę postaw odbiorczych słuchaczy radia, co z pewnością wzbogaciłoby obraz analizy o mniej statystycznie wyraziste, ale niemniej doniosłe elementy obecności i korzystania z radia przez Żydów etiopskich. W tak prowadzonej analizie z pewnością korzystne byłoby odwołanie się do ogólnych teorii współczesnych mediów jako kreatorów rzeczywistości *sui generis*, a także - równolegle - do teorii dekonstrukcji ich przekazów, choćby w nawiązaniu do ustaleń szkoły Birmingham stworzonej przez S. Halla. Gdy zastanawiamy się nad tym, jak media oddziałują na swoich odbiorców, takie podejście analityczne wydaje się ze wszech miar pożądane i przynoszące interesujące konstatacje oraz wartościowe i pogłębione ustalenia.

Mimo tych ogólnych uwag i zastrzeżeń rozprawa doktorska napisana przez mgr Tsega Melaku stanowi wartościową analizę w zakresie problematyki wykorzystania radia w procesie kształtowania się świadomości społeczno-politycznej w procesie konsolidowania się społecznego, wzmocnienia procesu identyfikacji narodowej i podejmowania działań mających na celu doprowadzenia do urzeczywistnienia się tych procesów w wymiarze osobistym i zbiorowym w społeczności żyjącej poza swoim krajem etnicznego, kulturowego i religijnego pochodzenia. To ważny wątek analityczny w wymiarze świadomościowym, który aktualny jest także we współczesnym, w dalszym ciągu podzielonym i konfliktowym świecie.

Praca jest skonstruowana poprawnie, w logiczny i ewolucyjny - w punktu widzenia założonej ścieżki analitycznej - sposób i nie budzi zastrzeżeń ze strony recenzenta pod względem logiki wyводу. Tytuły rozdziałów zapowiadają, że analiza prowadzona jest przez autorkę rozprawy w wymiarze strukturalno-funkcjonalnym, co należy uznać za poprawne podejście do analizy podjętego tematu. Dlaczego? - praca dotyczy współczesnego lokalnego rynku radiowego Etiopii, który - podobnie, jak w innych krajach kontynentu afrykańskiego, ale także w odrębny, by nie stwierdzić : w osobliwy sposób - ulega zmianie w w/w kraju.

W zakończeniu pracy autorka rozprawy prognozuje, że - w konsekwencji uzyskanych w badaniach danych empirycznych, pozwalających na wysnucie prognozy dot. szans rozwoju rynku audiowizualnego w Etiopii dedykowanego grupom mniejszościowym żyjącym we tym kraju takim, jak czarnoskórzy Żydzi - szanse na przetrwanie na rynku medialnym mają stacje

radiowe adresowane do precyzyjnie określonych grup docelowych, jak np. stacja nadawana w języku amaryjskim do społeczności żydowskiej żyjącej w diasporze, o czym pisze autorka pracy na łamach dysertacji.

Bibliografia załączona do pracy nie jest zbyt obszerna, zawiera jednak te pozycje, które są istotne dla analizowanego tematu rozprawy oraz wzbogacona jest o źródła internetowe.

Wniosek końcowy

Biorąc pod uwagę ogół wymogów stawianych pracom na stopień naukowy doktora stwierdzam, że mgr Tsega Melaku przedstawiła do oceny wartościową pod względem naukowym oraz użyteczną w wymiarze praktycznym (czyli, na poziomie stosowanym) rozprawę doktorską, która wnosi wiele nowych tak teoretycznych, jak i praktycznych ustaleń w dziedzinie Nauk Społecznych, w dyscyplinie: Nauki o Polityce.

Przedłożona przez doktorantkę rozprawa wnosi istotny wkład w analizę podjętego tematu i spełnia wymogi stawiane pracom doktorskim, zawarte w ustawie o stopniach i tytule naukowym z 2003r. (art.13 ust.1 ustawy z dnia 14 marca 2003r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki; Dz.U. Nr 65, poz. 595 z późn. zm.). Praca - co należy w tym miejscu szczególnie wyraźnie podkreślić - stanowi twórcze i oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, jakim jest kreowanie rynku radiowego w ramach bardzo słabo funkcjonującego społeczeństwa obywatelskiego, jakim jest Etiopia, a w jej obrębie mniejszość żydowska.

W podjętej analizie autorka dowiodła, że posiada ogólną wiedzę teoretyczną z zakresu nauk społecznych, z zakresu dyscypliny, w ramach której podjęła i przeprowadziła analizę naukową tematu, tj. w obrębie Nauk o Polityce. Ponadto, wykazała się umiejętnością samodzielnego prowadzenia badań naukowych, począwszy od konceptualizacji tematu pracy, poprzez jego kolejne fazy w ramach procesu badawczego, aż po wnioskowanie i rekomendacje dla praktyki, które to rezultaty zostały przedstawione do oceny.

W związku z powyższym wnioskuję o dopuszczenie mgr Tsegi Melaku do dalszych stadiów postępowania w przewodzie doktorskim w dziedzinie: Nauki Społeczne, w dyscyplinie: Nauki o Polityce.

Tsega Melaku